

ואולם יש לומר דשאני התם דמצות 'עשה' היא ולא אסרה תורה ללבוש בגד ללא ציצית אלא שהטילה חיוב להטיל הלכך כשאנו פטור, אבל כאן איסורא הוא. ואין לומר שהאיסור הוא על החסימה ולא על החרישה בבהמה חסומה, שהרי אמרו שהדש לוקה ולא החוסם משום ד'לא תדוש בבהמה בחסימה קאמר רחמנא' (רש"י בע"ב) – משמע בפשטות ששורש האיסור הוא לדוש בבהמה חסומה. ואם כן לכאורה נראה שגם כאשר אין באפשרותו להוציא את החסימה, מ"מ לא הותר לו לדוש בבהמה כאשר היא חסומה. [ועוד יש מקום לדון שאילו היה עיקר האיסור על היות הבהמה חסומה בשעת הדישה, אפשר שהיה זה נחשב 'לאו שאין בו מעשה', וכעין שכתבו אחרונים באיסור 'לא תזבח על חמץ' שאם גדר האיסור השהיית החמץ בשעת זביחה, בדין הוא שיהא לאו שאין בו מעשה, ואם גדר האיסור השחיטה בעת שיש עמו חמץ – יש בו מעשה. וכן כתבו לענין ראייה ריקנית בעזרה והשבתת מלח – ע' שפת אמת פסחים סג. וע"ע תוס' נזיר יז. ובמפרשים; יוסף דעת מכות ד בסיכומים].

ואין להקשות מדין אוכלת ומתרות שלפי המסקנא הותר לדוש בה בעודה חסומה וכן מובא בפוסקים – הא ליתא, שודאי כל שהתמעט מאיסור חסימה, ממילא מותר לדוש בה. וכן בתרומה ומעשר ודומיהם. אבל במקום שהאיסור קיים, אלא שאינו יכול להוציא חסימתה, אפשר שאסור לדוש בה.

[וכן אין זה סותר למש"כ התורי"ד שהפועל הדש אינו עובר אלא בעל השדה לפי שאין כח לפועל להאכיל בדבר שאינו שלו. והלא ס"ס היה לו שלא לדוש? – אך טעמו הוא שהשליח אינו מוזהר כלל בלאו זה, וכל שאינו מוזהר מלחוסם מותר לדוש.

ובמה שהקשו לרבי יהודה, 'זהא בעי חומה', ופרש"י שאין לאו חסימה ידחה לאו ד'לא תוכל לאכול בשעריך' – אין הכוונה שיש כאן לאוין המתנגשים, דאם כן מאי קושיא, אכן יש בה איסור חסימה אלא שגם אסור לדוש בה כשהיא אינה חסומה מצד 'לא תוכל לאכול' – ועל כרחו יימנע מלדוש – לא כי, אלא הכוונה שמשום שאסור לה לאכול שוב אין זה 'דישו', והוה כתרומה שלא נאמר בה כלל לאו זה, וממילא מותר לדוש כשהיא חסומה. ובלא"ה נמי י"ל דמשמעות הברייתא מורה בפשטות שמותר לדוש עמה ללא חסימה, ולכן שאלו והלא אסור הדבר חוץ לחומה].

מאידך יש מקום לומר שלא אסרה תורה לדוש אלא כשבידו להוציא חסימתה. וכדיוק לשון רש"י בספק ד'ישב לה קוץ בפיה' – מצוה ליטלה או לא. וע"ש ברברי התוס' (ובאיה"ש). ועוד אפשר שאולי אף זה התמעט מ'דישו' – שאינו ראוי לו, מה לי מצד איסור דרביע עליה, מה לי משום דפומא הוא דכאיב לה.

הצעת ספק זה לפני הגר"ח קניבסקי שליט"א, וכתב בקוצר אמרים: 'מסתבר שאסור'.

שו"ר להוכיח כן מהסוגיא בחולין קטו – ע' במובא שם.

דף צא

'ד' קבין לפרה'. זהו שיעור אכילתה ליום, שאם דשה כל היום ללא החסימה, כך היתה אוכלת. ולפי שיעור זה ייחשב עמו בהתאם לזמן השכירות והחסימה (עפ"י רבנו יהונתן; פרישה וסמ"ע חו"מ שלח). ואף על פי שיכול היה לתת לפניו פקעי עמיר ותבן (כמו שאמרו לעיל צ:), ואם כן די היה שישלם דמיו – הואיל וחסומה קנסוהו ומשלם כפי שהיתה אוכלת מן הדישה (תוס' רבנו פרץ. ועריטב"א בשטמ"ק).

חיוב תשלומין אינו מפורש בתורה, אלא מאחר שחייבה תורה שלא לחסום, והכל יודעים שהבהמה אוכלת – על דעת כן השכירה, וכאילו התנו במפורש על כך.

ולפי זה מובנים דברי הב"ח שאפילו במקום ספק, כגון בישב לה קוץ בפיה שנשארו ב'תיקו', אם דש בה כשהיא חסומה – משלם ד' קבין לפרה. ובתרומת הכרי תמה, אמנם מספק מחמירים שלא לדוש בה אבל כיצד נחייבו ממון מספק?

אלא כיון שחיוב הממון נובע מאותה אומדנא שודאי לא יחסמנה, גם בספק הדין כן, שהרי מכל מקום חייב להוציא חסימתה ועל דעת כן מסר לו (הר צבי).

ובראב"ד (מובא לקמן) נראה שנקט שאין כאן לתא דהתחייבות הסכמית. גם בריטב"א מבואר שמספק פטור מן התשלומין, ודלא כהב"ח.

וע"ע בגדר חיוב תשלומין זה בחדושי הרמב"ן כאן ובשו"ת אחיעזר ח"ג מז, א.

[גם לענין אכילת הפועל, אם מנע ממנו בעה"ב – כתב הרמ"ה (מובא בטור, וכן פסק הרמ"א שלו, א) שחייב לשלם לו. ובמנחת חינוך (תקעו, י) דייק מדברי הרמב"ם שהשמיט זה, שפטור.

אמנם דרכו של הרמב"ם להשמיט דינים שאינם מפורשים בגמרא. אך בפירוש החזקוני (עה"פ לא תחסום) מבואר כן, שפטור (הגרי"פ פערלא).

וצריך טעם לחלק בין דין השור לפועל, ובפרט למה שכתב הגר"ח שדין אכילת פועל עיקרו דין ממוני, וחסומת שור – עיקרו מצוה. ולכאורה נראה לבאר טעמו של החזקוני שכשמנע את הפועל והמשיך לעבוד, נידון כמחילה, לפי שיכול היה לחזור בו ולא חזר. והרמ"ה סובר שנסארת לו זכות תביעת ממון ואין כאן מחילה.

ולפי זה [וכן לדעת המחייבים לשלם], בעה"ב שאינו מרשה לפועל לאכול, לכאורה בדין הוא שיכול לאכול שלא מרצונו, שהרי זיכתה לו תורה. וגם עביד אינש דינא לנפשיה במקום פסידא. וצ"ע.

'אתנן אסרה תורה ואפילו בא על אמו. רש"י ותוס' מפרשים שדין 'קם ליה בדרבה מיניה' אינו פטור מתשלומין בדיני שמים. (ובתורא"ש צדד שהדבר תלוי במחלוקת רבה ורבא).

ויש מפרשים שאין פטורים משום קלב"מ אלא בעונש ממון שהתורה מטילה על האדם, אבל לא בהתחייבות שאדם מחייב עצמו כגון אתנן (ע' שיטמ"ק בשם הראב"ד ורשב"א; מאירי כאן וב"ק ע. וכן צידד בזכר יצחק (יב) בשיטת הרמב"ם, שלא הביא בהלכותיו בשום מקום שב'קלב"מ' חייב לצאת ידי שמים.

הראב"ד הקשה הלא בחסימת בהמת חברו לא התנה מראש שישלם דמי מזונותיה? וצריך לפרש לדעה זו שמכל מקום הרי זה נידון כחיוב שמצד השכירות ואינו עונש וחיוב המוטל עליו ממקום אחר. ואין פטור קלב"מ אלא בחיוב 'פלילי', לא בחיוב 'אורחי'.

ויש מקום לומר שלאביי ורבא שסברו שהחיוב חל משעת הדישה כשהיא חסומה, נקטו שהחסימה מחייבתו בתשלומין אבל אין כאן התחייבות ממונית בשכירות, הלכך סברו דהוי כגול ויש כאן 'רשעה', ורק לרב פפא שאמר שהחיוב מזונות חל בשעת המשכחה, נקט שהוא כהתחייבות שבין אדם לחברו. ולפי"ז אפילו אם החיוב חל בבת אחת פטר רב פפא, כגון שהבעלים הנהיגה עד התבואה ולא משך זה עד הדישה, אלא נקט רב פפא האמת. וברמ"ך בשיטמ"ק מבואר דלרב פפא ייפטר באופן זה).

ויש שיטה המצרפת שני הפירושים: בהתחייבות עצמית חייב לשלם מה שנתחייב אלא שאין ב"ד יכולין לכפותו, ואילו בשאר חיובים אף לצאת ידי שמים אינו חייב (ער"ן סנהדרין עב בשם רבנו דוד. וע' קה"י כתובות כג. ובמצוין ביוס"ד כתובות פרק שלישי וב"ק קיב).

יש ראשונים שגרסו כאן להדיא 'בבא לצאת ידי שמים' – ע' תוס' ותורא"ש. וכן בגרסאות הספרים שלפנינו בב"ק שם מבואר כפרש"י.

ובתור"ד נמצא פירוש חדש, שהואיל ואתנן אסרה תורה אפילו בא על אמו, הגם שאינה יכולה לתובעו בדין, מ"מ שם 'אתנן' עליו כאשר נותן לה מדעתו, הכי נמי אף על פי שאין אדם לוקה ומשלם למעשה בתורת חיוב אלא משלם ואינו לוקה [כדעת עולא בכתובות לב], מ"מ מחוייב הוא בעצם בשני החיובים. ונפקא מינה שאם הוא עני ואינו משלם – ילקה. (וע"ע בשו"ת אחיעזר ח"א כ שהאריך בדברי הרי"ד הללו).

על דברי רש"י שמועילה תפיסה בקלב"מ, וכן על דיני תפיסה בשאר מקומות שחייב לצאת ידי שמים – ע' במצוין בכתובות כט–לז וב"ק נו.

[כתב מהרש"ל (יש"ש ב"ק פ"ז טז) שאין דברי רש"י אמורים אלא לענין 'קם ליה בדרבה מיניה', שמחוייב מן הדין אלא שאין מבצעים את העונש בפועל, ולא בשאר מקומות שאמרו 'חייב לצאת ידי שמים'. ובשער המלך (עבדים ה, ד) תמה על דבריו. ע"ש].

רב פפא אמר: משעת משיכה איחייב לה במזונותיה, ומילקא לא לקי עד שעת חסימה. ודאי גם אביי ורבא סוברים שכל שחיוב המזון והמלקות אינם באים כאחת – אינו נפטר. וא"כ צריך טעם מדוע לא תרצו כרב פפא. ואפשר שסוברים שאין חיוב האכלה גלום בשכירות אלא חיוב מתחדש הוא שהטילה תורה עליו בשעת דישה. או יתכן שסוברים לא תקנו משיכה בשומריין ואינו מתחייב עד שיתחיל לעבוד עמה (ע' להלן צט.). או אפשר שרוצים להעמיד גם באופן שלא משך מקודם, אלא התחיל שכירותו בדישה עצמה.

וחדא דלאו כהלכתא. פירוש, שנתכוין להורות להם שלא כהלכה להחמיר (ריטב"א).

ופשטי להו לאיסורא דלאו כהלכתא, דאמר שמואל... ואף על פי ששמואל אינו מדבר אלא מדאוריתא, מכל מקום כיון שמהתורה מצריכים כמכחול בשפופרת, די לנו אם נגזור מדרבנן לאיסור אחיזה, אבל הכנסה לדיר – לא [שהיא כגזרה לגזרה] (תוס' הרא"ש; תורת חיים).

ובמנאפים – עד שיראו כדרך המנאפים. שיטת בעל הלכות גדולות (מובאת ברא"ש פ"ב דיבמות ח ובראשונים) שאף כי לענין עונש די בראית העדים כדרך המנאפים, לענין איסור האשה על בעלה, אינה נאסרת עד שיעידו כמכחול בשפופרת. ותמהו על סברתו והלא 'קל וחומר' הוא, אם לענין דיני נפשות סומכים בעדות כזו כל שכן לענין איסור לבעלה. (ואכן רוב הראשונים חולקים: ר"ה, רי"ף ורא"ש שם. ונפסק כמותם בשו"ע אה"ע קעה, טז וברמ"א שם כ, א. וע"ע במרדכי ביבמות שם).

ובנודע ביהודה (אה"ע תנינא יא) יישב שיטת בה"ג שדוקא לענין עונש די בראיה זו לפי שצריך קבלת התראה שיקבל עליו את העונש, לכן דנים שודאי עשה כאשר זמם, לא כן לענין איסור לבעלה בלא קבלת התראה אין עדיין ראייה גמורה על הדבר.

וע' בזה עוד בחדושי הגר"ר בענגיס ח"א כג; זכר יצחק יה; שו"ת אור שמח ג. וע"ע באגרות משה (יו"ד ח"א מז) – מתי נחשבת עדות ידיעה כעדות ראייה ממש.

מתלב רב אחדבוי בר אמי, אילו נאמר... ומין במינו נמי אחיזה אין הכנסה לא. אעפ"י שרב אחדבוי הקשה לשמואל ותירץ לו 'מאי אחיזה הכנסה', חזר והקשה על רב לראות אם יש לו תירוץ אחר. ואפשר שבאותו זמן הקשה על שניהם, אלא שרב אשי הוא שחילקה לשתי קושיות. ומצינו כיוצא בזה בע"ז סה: (ריטב"א).

(ע"ב) פועלים, עד שלא הילכו שתי וערב בגת, אוכלין ענבים ואין שותין יין. משהילכו שתי וערב בגת, אוכלין ענבים ושותין יין. יש להביא מכאן ראייה שהענבים והיין היוצא מהם – שני מינים הם, שאם נחשיבם כמין אחד הלא היין יוצא מאותם ענבים שהפועלים עוסקים בהם ואוכלים אותם, ומדוע אינם שותים ממנו, מה לי אכילת הענבים מה לי שתית התירוש היוצא מהם? אלא ודאי שני מינים הם.

ויש ללמוד מכאן לענין ברכת 'שהחינו', שמי שאכל ענבים חדשים וברך 'שהחינו', כשישתה אח"כ תירוש – מברך שוב (תרומת הדשן לג).

א. אין לדחות ולומר שהסיבה שאסורין ביין משום מה שדרשו 'אכלת' – ולא מוצף. כיון שלאחר שנעשה יין הרי זו היא דרך אכילתו, ולכן אם היו נחשבים כמין אחד היה מותר לו לשתות היין, הגם שאסור במציצת הענבים.

ב. בשו"ת מהרי"ל (קכו; קפג) הסתפק בדבר לענין 'שהחינו', שמא נחשבת הכל שמחה אחת, וברכה אחת לשניהם. ... ומ"מ אני מונע לאכול ענבים עד ליל תניינא דריש שתא' (-כדי לברך או 'שהחינו' על התירוש החדש.

'היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים, בענבים לא יאכל בתאנים, אבל מונע את עצמו עד שמגיע למקום יפות ואוכל'. כפל התנא דבריו בתאנים ובענבים, להשמיענו שאפילו כאשר הוא עוסק ביפות וזכותו לאכול מהם, לא יאכל באותה שעה ברעות. והרי מסתמא הענבים יפות מן התאנים שלכך קודמת הגפן לתאנה בפסוק 'ארץ חטה ושעורה...'. וזהו כוונתו בתוספת 'בענבים לא יאכל בתאנים'. [ומה שנקט 'בתאנים לא יאכל בענבים' - לפי שבסיפא משמיענו שכשעוסק ברעות מונע עצמו בשביל היפות, ולכן מדובר גם ברישא כשעוסק עתה ברעות, כלומר עכשו כשעוסק ברעות אסור לו לאכול מן היפות, אבל יכול להמנע מאכילתם עד שיגיע ליפות] (אמת ליעקב. אמנם מצינו כעין זה בלשון המשנה, 'תאנים וענבים, ענבים ותאנים' - בנדרים פו: ובכריתות יט:).

'יכולן לא אמרו אלא בשעת מלאכה, אבל משום השב אבידה לבעלים אמרו פועלין אוכלין בהליכתן מאומן לאומן ובחזירתן מן הגת'. הרמב"ם כנראה פירש כך: כשהפועל עוסק במחזור, מצד הדין אינו אוכל אלא משיגמור מלאכתו, כגון הבורר וממלא את הסל להוליכו לגת ומרוקנו וחוזר ובורר וממלא - אינו אוכל אלא אחר שימלא הסל, אבל מפני השב אבידה לבעלים אמרו חכמים שיאכלו הפועלים בהליכתם מאומן לאומן, ובחזרתם מן הגת עם הסל לאחר שרוקנוהו - כדי שלא יבטלו ממלאכתם וישבו לאכול, אלא אוכלין תוך כדי המלאכה כשהם מהלכים בטלים. ושאר הראשונים חולקים (עראב"ד בהשגות ומגיד משנה שכירות יב, ב; רמב"ן לעיל פו).

*

... ויש בחינת 'דבעבדיתיה טריד' שנאמר בש"ס במגדלי בהמות שמרביעים כמכחול בשפופרת. אולם באר רש"י שזה דוקא בבהמות שלו, אבל גם הוא אסור להסתכל בבהמות שאינן שלו בשעת זיווגן, הגם שכבר הורגל; הרי שאין ההרגל מועיל להציל מהרהור, ורק טרדה 'דעבדיתיה' מועילה לזאת.

ואם תשאל הרי על כל פנים הורגל לראות את הדבר ההוא, ואיך יתעורר בראות הדבר שכבר הורגל בו, הרי התאוה דורשת חידוש?

אבל יש טעות בשאלה זו; יש ענין המעורר ויש ענין המזכיר, והפרש גדול ביניהם; האדם שהוא בעל תאוה, הן בטבעו יהרהר בתאוות מלבו, אפילו אם לא יראה דבר. אדם כזה, כאשר יגיע למצב אשר גופו יביאהו לידי הרהור, אז אין צריך אפילו למזכיר, ויהרהר. ויש שהוא עומד סמוך למצב ההרהור, אז על כל פנים צריך למזכיר, אך די בכל דבר שיזכירהו, אפילו דבר שהוא כבר מורגל בו. כמו מי שעבר הזמן הרגיל לאכילתו אך עדיין רעבונו לא עלה לרעיונו, אז די בפרוסת לחם להזכירו רעבונו, אף שהלחם בודאי אינו חידוש אצלו.

ורוב בני אדם הם במצב זה לגבי התאוות ברוב הזמנים, ועל כן אין מועיל לזה הרגל. ורק הטרדה בענין אחר שהוא בשייכות עם מה שרואה - זו מועילה להרהור. אך טרדה גדולה מבטל ההרהור אפילו כשאין לה שום שייכות עם מה שרואה (מכתב מאליהו ח"ד עמ' 242).

וכשאומר לנכרי לעשות בשלו – לדברי הכל מותר, כגון שהפרה והתבואה שלו (כנ"ל). וכן כשאומר לו בשבת לרפא עצמו או לבשל לעצמו משלו – כתבו כמה ראשונים שמותר, כשם שמותר לו להאכילו גבלה (ער"ן וריטב"א. והתוס' והרא"ש צדדו לאסור בשבת לומר הילך בשר ובשל לצרכך בשבת. ואולם בבשר של נכרי נראה שאף לדבריהם מותר – וע' גם בנמו"י ובשו"ע הגר"ז הל' חסימה כ"ט).

ב. יש מקומות שלא גזרו אמירה לנכרי, משום מצוה (עתוס' ר"ה כד: ד"ה שאני).

ג. באיסורין דרבנן מלבד של שבת [ושל קדשים. ערא"ש], יש אוסרים אמירה לנכרי (עתוס' ר"ה כד: מרדכי פסחים פ"ד תרו ובהגר"א או"ח תסח, א) ויש מתירים (ע' רוקח שי; שו"ע או"ח תסח, א פר"ח ובהגר"א).

ב. אותם נכרים המסרסים שורי ישראל לטובתם ואלו מעלימים עין – שלחו בני מערבא לאבוה דשמואל שיש לקנסם על הערמה זו שלא לעבוד באותם שורים אלא ימכרום [אם משום שאמירה לנכרי אסורה מדרבנן, אם מפני שסוברים כרבי חידקא שבני גת מצווים על הסירוס]. סבר רבא לומר ימכרו לשחיטה ולא לחרישה (שלחרישה דמיהם יקרים משום סירוסן). אמר לו אביי, דיין שקנסת עליהם מכירה (שהרי אינו טורח בדבר אלא כדי לחרוש בו, והרי לא נתקיימה מחשבתו).

הלכה כאביי, שנראה שקיבל רבא את דבריו (רא"ש).

לבנו גדול – מותר למכור. בנו קטן – רב אחי אסר רב אשי התיר.

יש מפרשים 'גדול' ו'קטן' ממש. ויש אומרים כל שאינו סמוך על שלחנו זהו גדול, והסמוך – קטן (עריטב"א).

ונחלקו הראשונים להלכה, אם מותר למכור לקטן אם לאו (ערמב"ם איס"ב טז, יג שפסק לאסור למכרו או ליתנו לבנו קטן. וע' מאירי).

מרימר ומר זוטרא [ויש אומרים: 'אותם שני חסידים'] היו מחליפים שוריהם (שנטלום נכרים מכריהם וסרסום) אהדדי.

אף על פי שאותם חסידים לא הערימו אלא הנכרים עשו זאת מעצמם, אעפ"כ כיון שכוונתם לטובת ישראל החליפום אהדדי (רא"ש).

ואולם בדבר שידועים אנו בבירור שהנכרי עושה מדעת עצמו, בלא הערמה, אעפ"י שלהנאת ישראל הוא מתכוין – לא קנסו (עפ"י הג"א מא"ז).

דף צא

ריב. שכר פרת חבירו לודש בה, וחסמה – האם משלם לו דמי אכילתה?

תנו רבנן החוסם את הפרה ודש בה – לוקה ומשלם. ארבעה קבים לפרה ושלושה קבים לחמור.

א. בירושלמי (תרומות ז, א כתובות ג, א) אמרו: ששה קבים לפרה וארבעה לחמור.

ב. שיעור זה אמור לדישת יום אחד, ואם דש חצי יום או שלישי – משלם לפי ערך (עפ"י שיטמ"ק

וש"פ. ויל"ע אם השיעור הוא לפי אכילה בינונית או מנימלית – ויש להעיר לתוס' צט: ד"ה שמין).

והעמידה אביי כרבי מאיר הסובר 'לוקה ומשלם'. ורבא פירש שאמנם אין בית דין כופים אותו לשלם אבל חובה עליו לשלם אם בא לצאת ידי שמים.

כן פרש"י ותוס' ועוד. [וישנה דעה שרק אם בפועל אינו מקבל העונש החמור, חייב לשלם ממון בדיני שמים. קצוה"ח כה, א בדעת מהרש"ל. ובנתי"מ חולק].
והראב"ד כתב שגם בית דין מורים לשלם אלא שאין כופים על כך.
ויש מפרשים שחייב לשלם אפילו בדיני אדם, שאין אומרים קלב"מ אלא בחיוב עונש ולא בכגון שכירות (ע' שטמ"ק ומאירי בשם יש מפרשים). והרי"ד פירש בענין אחר. ולפירושים אלו אין ראייה מכאן לשאר פטור קלב"מ שחייב לשלם בדיני שמים.
רב פפא אמר שחייב לשלם מן הדין לדברי הכל שהרי בשעת משיכה נתחייב במזונותיה ואילו חיוב מלקות אינו בא לו אלא בשעת דישה.

וכן הלכה (רי"ף, רמב"ם שכירות יג, ב ועוד). ואם לא משכה אלא הנהיגה בעליה עד התבואה, וזה דש בה – נראה שמשלם ואינו לוקה (הרמ"ך בשיטמ"ק). ויש סוברים שרב פפא אינו חולק על סברת רבא הלכך אף באופן זה פטור בדיני אדם (עפ"י או"ז ומאירי).

בעל הפרה שחסם פרתו בשעה שדש בה אצל חברו – מסתבר שמחל, ואין יכול לומר לבעלים עשיתי כן על דעת להשתלם ממנו (ריטב"א ז:).

רי"ג. אלו סוגי פעולות כלולים באיסור חסימת שור בדישו / הנהגה בכלאים / הרבעת כלאים; האם דוקא פעולות ישירות או גם פעולות הגורמות בעקיפין?

לאו דחסימה כולל אף מעשה שאינו בגוף הבהמה, כגון הרבצת ארי מבחוץ וכן חסימה בקול וכנ"ל.
וכן בהנהגת כלאים – אסור מן התורה להנהיג כלאים בקול (ללא אחיזה במרדע). ומחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש אם לוקה, כנ"ל.
איסור הרבעה שבתורה אינו כולל אלא מכניס כמכחול בשפופרת (שמואל). ומותר מן הדין להכניס לדיר אחד ואין חיוב למנוע רביעתם. אמנם הביאו בגמרא משני חכמים שהורו במקומות שהיה חשש לפריצת גדר משום זלזול באיסורין, לאסור הכנסת מינים שונים לדיר אחד. ואפילו כשגם מינו נמצא בתוך הדיר. כן נפסק להלכה, שמן הדין מותר [ואם ראם רובעים זה את זה אינו זקוק להפרישם. רמב"ם כלאים ט, ב], ובמקום שיש חשש לזלזול אסור (ר"ן; יו"ד רצו, ג).
וסיוע בהרבעה, כגון שהעלם זה על זה או שעוררם בקול – אסור מדרבנן (עפ"י רמב"ם כלאים ט, א; מאירי).

רי"ד. א. פועל העושה ברגליו או בכתפו – האם אוכל מפירות הבעלים אם לאו? וכן בבהמה ובעוף העושים מלאכה.
ב. היה עושה במין אחד של פירות, האם יאכל ממין אחר או מעץ אחר מאותו המין? וכן בבהמה העושה מלאכה.
ג. האם הפועלים אוכלים בתוך כדי העבודה ממש או בשעת ההליכה בין השורות? האם החמור אוכל ממשאו?
א. היה עושה ברגליו ולא בידיו, ואפילו בכתפו – אוכל (כי תבא בכרם רעד). רבי יוסי ברבי יהודה אומר: עד שיעשה בידיו וברגליו – כשור (שהרי הוקשו חוסם ונחסם אהדדי).
נסתפק רבה בר רב הונא: דש באוונים ותרנגולים לרבי יוסי ברבי יהודה, האם מוזהר עליו שהרי דש בכל כחו כשור, או שמא 'ידיו ורגליו' צריך והרי אין כאן אלא רגליו. תיקון.

הלכה כחכמים שאוכל בכל מלאכה, בידיו או ברגליו או בכתפו (רמב"ם שכירות יב, ט ובפירוש המשנה). וכל שכן הדש באווזים ותרנגולים חייב (מאירי).
ויש מי שפסק הלכה כרבי יוסי ברבי יהודה [שהרי הוקש חוסם לנתסם לעיל פט. עפ"י אור זרוע רפח].

ב. תנן, היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים (ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן – ממין שאתה נותן לכליו של בעל הבית אתה אוכל, ולא ממין אחר), בענבים לא יאכל בתאנים. אבל מונע את עצמו עד שמגיע למקום יפות ואוכל (כל אכילתו מהם).

נסתפקו בעושה בגפן זה מהו שיאכל בגפן אחר – באופן שאין ביטול מלאכה כגון שאשתו ובניו מביאים לו, אבל לא שילך הוא לגפן אחר לאכול.

א. מדובר כשנשכר לעשות בשניהם, ואעפ"כ אינו אוכל אלא מהמין שעוסק בו באותה שעה (עפ"י רשב"א; ריטב"א).

ב. הספק לא נפשט הלכך אסור הדבר אבל אם אכל אינו מחזיר (ריטב"א; חו"מ של"י), ואין מנכים משכרו, שזו בכלל הוצאת ממון (רא"ש). ויש שדנו לומר שאף אם אכל מחזיר (ע' תקפו כהן כג ותומים). וע"ע לעיל פט בדין ספק בהבוב.

[ולפי הצד שאין אוכל אלא מאותה הגפן, אי אתה מוצא שור האוכל במחובר אלא בזמורה ארוכה (רב שישא בריה דרב אידי) שהבוצרים אצל העגלה עושים בה והשור הקשור לפני העגלה אוכל ממנה (רש"י), או בדישת תבואה וקטנית ארוכה שדש בה ואוכל ממנה (תוס')].

בתלוש, כתבו התוס' שכל תבואה התלושה אשר שם חשובה כאגודה אחת ואין צריך לאכול מאותה שהוא דש ממש, אבל מחובר, כל קלח וקלח חשוב בפני עצמו.

מבואר בגמרא שאם עץ אחד מודלה על חברו, אם הם מאותו המין – אוכל משניהם שהרי בשניהם הוא עסוק. ואם מין אחד מודלה על מין אחר – אינו אוכל אלא ממה שהוא חותך, הגם שעסוק גם בשני להפרידו מ"מ אינו אוכל אלא ממין שהוא נותן לכליו של בעל הבית.

א. נראה שאפילו ענבים לבנות עם שחורות וכד' נחשבות מין אחד (מאירי).

ב. היה אפשר לומר דלאו דוקא מודלית אלא כל שהן סמוכות אין ספק שאוכל אם הם מאותו מין (עפ"י שיטה).

ג. מן הדין אין הפועל אוכל אלא בשעת מלאכה (ובכלל זה כשנושא בכתף או מביא כלים בהליכתו משורה לשורה. ערש"י ותוס'). ולא יתיישב לאכול אלא תוך כדי העסק במלאכה (רש"י ועוד).

אבל משום השב אבידה לבעלים אמרו: פועלים אוכלים בהליכתם מאומן לאומן ובחזרתם מן הגת. [ואילו מן התורה אינו אוכל בשעת ההליכה. אם מפני שהמהלך אינו כעושה מעשה, או – אם ננקוט שהמהלך כעושה מעשה – מפני שעשייתו צורך גפן שהולך אליה ואין יכול לאכול מגפן אחרת].

א. הרמב"ם (שכירות יב, ג) כתב שהעושה במחובר אינו אוכל אלא כשיגמור עבודתו, והמבטל ממלאכתו ואוכל בשעת מלאכה עובר בלא-תעשה שנאמר וחרמש לא תניף על קמת רעך [ואין לוקים על כך – שאם אכל חייב לשלם]. והראב"ד והרמב"ן השיגוהו ונקטו שמן התורה אוכל בשעת מלאכה ממש. ומפני השב אבדה תקנו חכמים לאכול בשעת ההליכה והחזרה.

ופירש הרמב"ן שלדברי חכמים בתוספתא מותר לאכול אף בשעת מלאכה ממש, אלא שתקנו חכמים לטובת הבעלים שיוכל הפועל לאכול גם בשעת ההליכה והחזרה. ורבי יהודה חולק וסובר שתקנת חכמים שלא לאכול בשעת מלאכה. והלכה כחכמים (וכן נקט הר"ן).
 ב. כשהפועל אוכל בחזרתו, אינו אוכל מהפירות שפירק לגת שכבר נעשית מלאכתם אלא ממה שפוגע בחזרתו, אף לפני בצירה (עפ"י ראב"ד ורשב"א).

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה: פועלים, עד שלא הילכו שתי וערב בגת (לדרוך הענבים) – אוכלים ענבים ואין שותים יין. משהילכו שתי וערב בגת – אוכלים ענבים ושותים יין.

חמור וגמל אוכלים ממשא שעל גביהם עד שייפרק. ובלבד שלא יטול בידו ויאכילם (צב). ומן הדין אוכלת ולא משום 'השב אבידה'. (תוס' וראב"ד). וי"א מפני השבת אבידה. ערשב"א.

א. בבהמה לא תקנו שתאכל בין משא למשא כדרך שתיקנו בפועל, שרק בפועל תקנו משום טובת בעלים שיתבייש מלאכול בשעת מלאכה, מה שאין לומר כן בבהמה (רישב"א ור"ן).
 ב. אף בשאר עבודות, אין מאכילה בידו אלא אוכלת מעצמה (עפ"י לבוש חו"מ שלח ועוד).

אין הפועל רשאי לעשות מלאכתו בלילה ולהשכיר עצמו ביום; לחרוש בפרתו ערבית ולהשכירה שחרית; ולא יהא מרעיב ומסגף עצמו ומאכיל מזונותיו לבניו – מפני גול מלאכתו של בעל הבית (תוספתא, הובאה בפוסקים).

דף צב

רטו. האם יש זכות אכילה לעוסק במלאכה, באופנים דלהלן?

א. כשאכילתו יתר על שכרו.

ב. נשכר לבצור אשכול אחד.

ג. אכילת האשכול הראשון שבוצר.

ד. אדם שנכנס לעבוד בשדה של אחר ללא ידיעת בעליו.

א. אכילת הפועל יותר מדמי שכירותו, לדעת תנא קמא וחכמים – מותרת, אלא שאמרו חכמים מלמדין אותו – אוהביו ורעיו, דרך עצה הוגנת (רבנו יהונתן ורש"י) – שלא יהא רעבתן ויהא סותם את הפתח בפניו, שיימנעו מלשוכרו. לדברי רבי אלעזר חסמא לא יאכל פועל יתר על שכרו. (ופירשו מחלוקתם בדרשת כנפשך).

לפי אפשרות אחת בגמרא, לדעת תנא קמא אין מלמדים אותו שלא יאכל יותר, אף לא בדרך עצה הוגנת (שהרי התירתו תורה. מפרשים).

הלכה כחכמים [שהם רבים ומסתבר טעמם. רא"ש] שאוכל ביותר משכרו אבל מלמדים אותו שלא יהא רעבתן (רמב"ם שכירות יב, יא; רא"ש).

ב-ג. אמר רב אסי: אפילו לא שכרו אלא לבצור אשכול אחד – אוכלו. וכן אם שכרו ליותר – מותר לאכול האשכול הראשון שבצר.